

*Leto 1943 na Slovenskem –
osemdeset let pozneje, Pivka, 24.
maj 2023*

Leto 1943 velja za prelomno točko tako v mednarodnem kot slovenskem zgodovinopisju. V globalnem smislu je za to leto znano, da so zavezniki počasi napredovali v boju proti silam osi. Razpoloženje v zavezniških silah lahko razberemo iz govorov Winstona Churchilla, ki je sredi leta 1943 zahteval brezpogojno kapitulacijo fašizma. V tem letu so se v časovnici druge svetovne vojne zvrstile naslednje pomembne prelomnice, med drugim poraz nemške armade pri Stalingradu, zmaga zavezniških sil v Tuniziji, zmaga v največji tankovski bitki pri Kursku, uspešno izkrcanje na Apeninskem polotoku in posledična kapitulacija Italije. Omenjeni uspehi so vztrajno začeli nagibati jeziček na tehtnici v korist protiosne koalicije.

Študijski center za narodno spravo v Ljubljani (SCNR) je v sodelovanju s Parkom vojaške zgodovine Pivka v maju 2023 organiziral znanstveno konferenco z naslovom *Leto 1943 na Slovenskem – osemdeset let pozneje*. Znanstvena konferenca je bila organizirana v okviru programa *Kršitve človekovih pravic in temeljnih svoboščin na slovenskem ozemlju v 20. stoletju*, ki ga sofinancira Javna agencija za raziskovalno dejavnost Republike Slovenije. Primarni cilj konference je bil osvetliti dogajanja v prelomnem letu 1943, ki so vplivala na razvoj dogodkov v zadnjih dveh letih druge svetovne vojne na Slovenskem. Znanstveni posvet sta z uvodnima nagovoroma otvorila direktor SCNR dr. Tomaž Ivešić in direktor Parka vojaške zgodovine mag. Janko Boštjančič. Zgodovinski razvoj dogodkov v letu 1943 in njihov pomen je enajst avtorjev znanstvenih prispevkov predstavilo v treh tematskih sklopih.

Obdobje druge svetovne vojne na Slovenskem je večplastno in zaznamovano z okupacijo, nasiljem, represijo, odporom proti okupatorju, s kolaboracijo in z državljansko vojno. Leto 1943, ko je vojna vihra na slovenskem ozemlju divjala že skoraj dve leti, je bilo zaznamovano z več dogodki, ki so bili predmet prispevkov znanstvene konference. Avtorji so zajeli širok obseg tematik, vse od razvoja partizanskega gibanja, kapitulacije Italije, ustanovitve Slovenskega domobranstva do pogleda zaveznikov na jugoslovansko ozemlje in strateški položaj Balkanskega polotoka v mednarodnem oziru. Raznolike vsebine so omogočile nadaljevanje znanstvenega diskurza.

V prvem tematskem sklopu so se avtorji posvetili dogajanju v letu 1943 na vojaškem področju. Panel je otvoril dr. Klemen Kocjančič z Obramboslovnega raziskovalnega centra Univerze v Ljubljani, ki je v svojem prispevku predstavil pomen leta 1943 za razvoj partizanskega gibanja na Slovenskem. V drugem prispevku je podpolkovnik dr. Matjaž Bizjak prikazal proces kapitulacije Italije s poudarkom na analizi vojaških vzrokov za poraz v septembru 1943. V nadaljevanju je polkovnik dr. Tomaž Kladnik s Centra vojaških šol Slovenske vojske predstavil proces ustanovitve Slovenskega domobranstva in njihovo organizacijsko strukturo. Dr. Blaž Torkar s Centra vojaških šol Slovenske vojske je v svojem prispevku obravnaval širše jugoslovansko območje v letu 1943 z vidika zaveznikov in njihov odnos do odporniških gibanj. Predstavil je pomen britanskih misij v Jugoslaviji za razvoj partizanskega gibanja.

Drugi tematski sklop je bil namenjen prispevkom, posvečenim posameznim regionalnim tematikam, in sicer dogajanju v letu 1943 na Dolenjskem, Gorenjskem in Primorskem. Prva referentka, dr. Pavlina Bobič s SCNR, je v svojem prispevku z naslovom *Novomeška jesen 1943* predstavila kompleksen položaj Novega mesta po kapitulaciji Italije. V naslednjem prispevku je dr. Damjan Hančič s SCNR predstavil položaj Gorenjske

v letu 1943, ki je, čeprav je bila v nemški okupacijski coni, čutila posledice kapitulacije Italije. Drugi panel je zaključil dr. Renato Podbersič s SCNR, ki je v svojem referatu osvetlil poseben položaj Primorske kot pokrajine, ki je bila del Kraljevine Italije že od sklenitve Rapalske pogodbe leta 1920.

Zadnji, tretji sklop je bil posvečen raznolikim tematikam. Sprva je dr. Denis Cerkvenik z Znanstveno-raziskovalnega središča Koper predstavil strateški pomen operacijske cone Jadransko primorje za Tretji rajh v smislu povezav z Balkanom, Apenini in dostopa do Jadranskega morja. V nadaljevanju je mag. Amir Obhodaš iz Hrvaškega državnega arhiva predstavil sodelovanje med Italijani in četniki v času operacije Weiss I, bolj poznane pod imenom Bitka na Neretvi, ki je potekala med januarjem in aprilom 1943. Sledil je referat dr. Tamare Griesser Pečar s SCNR, v katerem je avtorica predstavila prvi revolucionarni proces na Slovenskem – Kočevski proces, ki je sočasno predstavljal temelj za razvoj kazenskega prava v povojni Jugoslaviji. Znanstveno konferenco je sklenil dr. Matic Batič s SCNR in predstavil ideološke posege v kulturno krajino na Primorskem v obdobju med letoma 1943 in 1945. Glavni namen znanstvenega posveta je bil dosežen, saj so avtorji v svojih prispevkih z raznolikimi vsebinskimi poudarki prikazali pomen leta 1943 na Slovenskem in na širšem geografskem območju.

V okviru programa znanstvene konference so si udeleženci ogledali novo muzejsko razstavo, ki jo je pripravil Park vojaške zgodovine, z naslovom *Enigma – skrivnostno zakulisje vojne*. Osrednji eksponat razstave je mornariška različica Enigme M4 z minolovca R 15, okrog katere so s premišljeno muzejsko postavitvijo in spremno študijo prikazali vpogled v delovanje zavezniških strokovnjakov za dešifriranje, obenem so predstavili dogajanje na Jadranu v času druge svetovne vojne.